

4079

دعوت
۱
۱۳۳۷
۵ فروردین

- سرشناسه: احسانی، سید محمدعلی، ۱۳۵۴-
 عنوان و نام پدیدآور: تعامل دین و دولت در افغانستان /
 سید محمدعلی احسانی.
 مشخصات نشر: قم: نورالامین، ۱۳۹۷.
 مشخصات ظاهری: ۳۳۶ ص.
 شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۹۸۶۷-۳-۶
 وضعیت فهرست نویسی: فیپا
 یادداشت: کتابنامه.
 موضوع: دین و دولت -- افغانستان
 موضوع: Religion and state -- Afghanistan
 رده بندی کنگره: BL۶۵ / د۹ الف ۳۱۳۹۷
 رده بندی دیویی: ۳۲۳/۱۰۹
 شماره کتابشناسی ملی: ۵۵۷۶۰۵۷

تعامل دین و دولت در افغانستان

مؤلف: سید محمدعلی احسانی
 سال چاپ: ۱۳۹۷ ش / ۲۰۱۹ م / ۱۴۴۰ ق
 نوبت چاپ: اول
 شمارگان: ۵۰۰
 چاپ: نارنجستان
 قیمت: ۴۱۰۰۰۰ ریال
 ناشر: نورالامین

سازمان اسناد و کتابخانه ملی

سید محمد علی احسانی

معارف اسلامی ناب، نیاز بشر تشنه معنویت امروز است. در این دوران که بسیاری آن را عصر پایان جهان می‌دانند، گرایش به دین و معنویت، سرعتی شگفت یافته است. در این میان، اسلام بیشترین سهم را از این گرایش به دین دارد، و چرا چنین نباشد؟ اسلام دین انسانی زیستن، عدالت‌پروری و عشق به هم‌نوع است و بشر این عصر، این گوهر گمشده را در اسلام ناب یافته است.

از سوی دیگر، گسترش پرشتاب رسانه‌ها و ابزارهای انتشار اطلاعات، بی‌وقفه موجب پدید آمدن پرسش‌ها و شبهات جدیدی می‌شود که تا اندکی پیش از این، هیچ‌کدام از آنها قابل‌تأمل نبود. این انفجار اطلاعات، به‌ویژه در دنیای مجازی، اغلب فرصت ژرف‌اندیشی را از انسان سلب می‌کند و همین موجب شناخت نادرست یا ناقص از بسیاری امور، به‌ویژه مفاهیم و معارف دینی می‌گردد.

بنابراین، تبلیغ و نشر مؤثر معارف اسلامی ناب، رسالت خطیری است که بر عهد همه متولیان این امر می‌باشد. بدون تلاش خالصانه و آگاهانه برای رسیدن به این هدف، پتانسیل عظیمی که در گرایش بشر به معنویت در این عصر پدید آمده، به هدر خواهد رفت.

نشر «نورالامین» به سهم خود می‌کوشد تا بخش اندکی از رسالت عظیم نشر معارف اسلامی ناب را به بهترین شکل ممکن انجام دهد و در این راستا از پیشنهادها و انتقادهای همه فرهیختگان این عرصه، برای غنا بخشیدن به آثار خود استقبال می‌کند.

فهرست

مقدمه	۱۳
بخش اول: رابطه دین و دولت	
۱. تعریف دین و دولت	۱۹
دین	۱۹
دولت	۲۰
۲. نظریه‌های مطرح در نسبت دین و دولت	۲۵
نظریه دولت سکولار	۲۵
۱. سکولار افراطی	۲۶
۲. سکولار معتدل	۲۸
الف) جدایی دین از دنیا	۲۸
ب) جدایی دین از سیاست	۳۱
یکم: مالکیت مطلق الهی	۳۷
دوم: ربوبیت فراگیر خداوند	۳۸
سوم: عدم انحصار مشروعیت دولت در رضایت مردم	۳۸
چهارم: دلالت کتاب و سنت	۳۹
پنجم: تلازم رسالت و حکومت	۴۰
ششم: تعیین جانشین	۴۰
نظریه دولت دینی	۴۰
۱. نظریه ولایت انتصابی فقیه	۴۲

۴۵.....	۲. نظریه الهی - مردمی حکومت
۴۷.....	۳. دلایل دولت دینی
۴۷.....	الف) ولایت تشریعی خداوند
۴۷.....	ب) جامعیت اسلام و قرآن
۴۸.....	ج) سنت و سیره عملی انبیا و پیشوایان اسلام
۴۹.....	د) قوانین اسلام نافی سکولاریسم
۴۹.....	ه) خلافت الهی انسان
۵۰.....	سیاستار دولت اسلامی
۵۰.....	۱. ولایت فقه
۵۱.....	۲. شکل شورایی و دموکراسی
۵۳.....	نتیجه گیری

بخش دوم: تعارض دین و دولت در افغانستان

۵۷.....	مقدمه
۵۹.....	۱. نمودهای تعارض دین و دولت در افغانستان
۵۹.....	اندیشه و تفکرات سکولار و الحادی
۶۲.....	در حاشیه قرارداد تعالیم اسلامی از راه (قرآن و تالیف)
۶۵.....	تعارض در دوران جمهوری دموکراتیک خلق افغانستان
۶۶.....	اصلاحات توأم با سرکوب و خشونت
۶۷.....	۱. آسیب شناسی اصلاحات ارضی
۶۹.....	۲. شکست اصلاحات ارضی و عوامل ناکامی آن
۷۰.....	۳. عوامل ناکامی های اصلاحات ارضی
۷۰.....	الف) عامل ایدئولوژیکی
۷۱.....	ب) عدم تطابق اصلاحات با واقعیت ها
۷۱.....	۴. پیامدهای منفی اصلاحات ارضی
۷۲.....	ترویج الگوهای ضد دینی
۷۳.....	۱. آزادی زنان به سبک و مدل غربی

۷۸	۲. مبارزه با ارزش های دینی و ترویج فرهنگ بیگانه
۷۹	الف) تحریم لباس ملی و ترویج لباس فرنگی
۸۰	ب) تغییر پرچم ملی و مبارزه با شعار دینی
۸۱	ج) ابتذال در تعلیم و تربیت
۸۵	به انزوا کشاندن نیروهای دینی
۸۸	۱. انزوای نیروهای دینی در دوره داودخان
۹۲	۲. کمونیست ها و روش استالینی
۹۵	۲. عوامل تعارض دین و دولت
۹۵	برداشت ناقص از اسلام
۹۷	از خود بیگانگی
۱۰۱	وابستگی سیاسی
۱۰۳	قوم گرایی و نژاد پرستی
۱۰۴	نتیجه گیری

بخش سوم استفاده از دین

۱۰۹	مقدمه
۱۱۱	۱. عبدالرحمن و ابتکار استفاده ابزاری از دین
۱۱۲	نابود کردن مذهبی، با استفاده از دین
۱۱۸	ممنوعیت شعائر مذهبی شیعه
۱۲۱	بازداشت و اعدام رهبران مذهبی
۱۲۲	ترور و شهادت برخی از مشاهیر روحانیت
۱۲۴	تباعد شیعیان و اسکان کرچیان
۱۲۵	محرومیت و فشار اقتصادی
۱۲۹	۲. حبیب الله خان و ادامه سلطنت موروثی ۱۲۸۰ - ۱۲۹۸ ش
۱۳۰	حبیب الله خان و استفاده ابزاری از دین
۱۳۰	۱. تظاهر پایبندی به شرع
۱۳۱	۲. اطعام فقیران و مساکین

۳. تلاش برای ترویج دین و قرآن ۱۳۱
۴. اتخاذ عنوان فریبنده ۱۳۲
۵. عدم صداقت در ادعای پیروی از دین ۱۳۲
- الف) تداوم سرسپردگی سیاسی ۱۳۲
- ب) ممنوعیت مذهبی ۱۳۳
- ج) زنجارگی و حرم سرایی ۱۳۴
- حبیب الله خان و اقدامات سازنده ۱۳۵
۱. آزادی زندانیان ۱۳۵
۲. تعلیمات کفرها و مظالم پدر ۱۳۶
۳. برگشت دادن زمینهای ۱۳۶
۴. ایجاد فضای باز سیاسی ۱۳۷
۳. امان الله خان و استفاده از دین ۱۳۹
۴. حبیب الله کلکانی، از سیاست سارق تا امامت مؤمنان ۱۳۰۷-۱۳۰۸ ش ۱۴۱
- حبیب الله و دنباله روی از خط انکس ۱۴۵
- حبیب الله در تعامل روشنفکران و عالمان راست ۱۴۶
۵. استفاده از دین؛ از نادرشاه تا ظاهرشاه ۱۴۹
- اسلام، ابزاری برای حاکمان ۱۵۰
- اعمال استبداد و آزادی ستیزی ۱۵۴
۱. نادرخان و اتخاذ شیوه عبدالرحمن ۱۵۴
۲. تشابه دو امیر در خط مشی سیاسی ۱۵۶
۳. خط مشی و تصویب قانون اساسی ۱۵۹
۴. خشونت با دانشجویان و روشنفکران ۱۶۱
۵. نادرشاه و روشنفکران در بند ۱۶۷
۶. قتل نادرشاه ۱۶۸
۷. هاشم خان و تداوم استبداد ۱۶۹
۸. سرکوب شیعیان و بی دفاعی آنان ۱۷۰

۹. نابودکردن مذهبی	۱۷۳
محرومیت هزاره‌ها از ادارات و بیگاری آنها در کارهای شاقه	۱۷۴
۱. هزاره‌ها و مالیات طاقت‌فرسا	۱۷۵
۲. انزوای سیاسی - اجتماعی	۱۷۶
الف) آموزش و پرورش در حصار تبعیض قومی - مذهبی	۱۷۷
ب) انزوا و تجرید فرهنگی	۱۷۸
عالمان دینی و احیای هویت دینی، سیاسی و اجتماعی	۱۸۰
۱. فیض محمد کاتب (۱۲۸۹ - ۱۳۴۸)	۱۸۰
۲. آیت‌الله حجت (۱۲۶۸ - ۱۳۵۳) ش	۱۸۱
۳. علامه سید اسماعیل بلخی (۱۲۹۸ - ۱۳۴۷)	۱۸۲
۴. آیت‌الله سید محمد سرور واعظ بهسودی	۱۸۴
۵. آیت‌الله محمد علی مدرس افغانی (۱۲۸۴ - ۱۳۶۵)	۱۸۶
۶. آیت‌الله سید ابوالقاسم میر (۱۲۶۲ - ۱۳۳۷) ش	۱۸۷
۷. آیت‌الله قربانعلی وحیدی (۱۲۹۱ - ۱۳۵۸) ش	۱۸۹
استفاده ابزاری از مولوی‌ها	۱۹۱
۱. تأیید حاکمیت و توجیه رفتار ضد انسانی وی	۱۹۲
۲. فتوا فروشی و تکفیر مخالفین نواندیش	۱۹۳
۳. ترویج مذهب حنفی با زور و تزویر	۱۹۵
استفاده ابزاری از مذهب و تعارضات قومی - مذهبی	۱۹۶
۶. رویکرد دولت کمونیستی به دین یا استفاده ابزاری از آن	۲۰۱
مصالحه ملی یا تلاش برای انزوای نیروهای دینی	۲۰۲
نجیب و ادعای خدمت‌گزاری به دین	۲۰۳
۱. استفاده از دین در قانون اساسی	۲۰۳
۲. آبادسازی مساجد	۲۰۴
۳. گسترش فرهنگ و معارف اسلامی	۲۰۵
۴. تلاش برای جذب علما و استفاده ابزاری از آن	۲۰۵

۲۰۶	۵. تشکیل شورای علما
۲۰۹	۷. طالبان و استفاده ابزاری از دین
۲۰۹	حکومت اسلامی از رؤیا تا واقعیت
۲۱۲	تحریم دانش
۲۱۳	سرکوب و خشونت با سلاح شریعت
۲۱۴	ایجاد امنیت با سلاح شریعت
۲۱۴	تجزیه و تحلیل
۲۱۵	نتیجه گیری

بخش چهارم: تعامل دوسویه دین و دولت در افغانستان

۲۱۹	مقدمه
۲۲۳	۱. دولت مجاهدین ۱۳۷۱-۱۳۷۵ش
۲۲۳	جهاد
۲۲۴	زمینه ها و عوامل شکل گیری احزاب جهادی
۲۲۵	۱. اسلام گرایان روشنفکر
۲۲۶	۲. اسلام گرایان سنتی یا سنت گرایان اسلامی
۲۲۶	۳. احزاب اسلام گرای شیعی
۲۲۹	آرمان های جهاد
۲۲۹	۱. دولت اسلامی
۲۳۱	جایگاه دین در قانون اساسی مجاهدین
۲۳۳	۲. نفی سلطه بیگانه و کسب استقلال
۲۳۵	۳. اعتراض در برابر عملکرد ضد دینی و انسانی رژیم
۲۳۵	فرایند شکل گیری دولت جهادی و عملکرد مجاهدین
۲۳۶	۱. تشکیل دولت موقت و انحصارطلبی سیاسی
۲۴۰	۲. فرقه گرایی و اختلافات مذهبی
۲۴۲	۳. قوم گرایی و منازعات سیاسی
۲۴۶	علل ناکامی مجاهدین

۱. فاصله گرفتن از آرمان‌های جهاد ۲۴۶
۲. هرج و مرج و فقدان نظم و امنیت ۲۴۷
۳. فساد و بی‌بندوباری ۲۴۹
۴. دخالت کشورهای خارجی ۲۵۱
۵. قوم‌گرایی و انحصارگرایی سیاسی ۲۵۳
۶. امارت اسلامی افغانستان ۱۳۷۵ - ۱۳۸۰ ۲۵۷
- پیشینه فکری طالبان ۲۵۸
- خاستگاه فکری و سیاسی طالبان ۲۵۹
- اندیشه‌های دینی طالبان ۲۶۲
۱. آینده‌نگری ۲۶۲
۲. تأکید بر اصل حاکمیت و اسلان النص ۲۶۳
۳. رهبری ۲۶۵
- الف) مشروعیت ۲۶۵
- ب) تصمیم‌گیری ۲۶۸
۴. امر به معروف و نهی از منکر ۲۶۹
- اندیشه‌های تکفیری طالبان ۲۷۳
۱. ایمان و کفر ۲۷۳
۲. توحید و شرک ۲۷۴
۳. بدعت ۲۷۶
۴. فتوای تکفیری ۲۷۸
- عملکردهای تکفیری طالبان ۲۷۹
۱. تکفیر مخالفین از جمله شیعیان ۲۷۹
۲. قتل عام مخالفین به ویژه شیعیان هزاره ۲۷۹
۳. ترور و ارتباط با القاعده ۲۸۲
۴. مثله کردن ۲۸۴
۵. اجرای حدود و تعزیرات مغایر با مبانی اسلام و حقوق بشر ۲۸۵

۶. عدم پابندی به پیمان و معاهدات بین‌المللی	۲۸۶
طالبان، سیاست و اجتماع	۲۸۷
۱. امنیت	۲۸۷
۲. مشارکت	۲۸۹
۳. زنان	۲۹۲
الف) طالبان و مسئله حجاب	۲۹۳
ب) اشتغال	۲۹۵
ج) تعلیم و تربیت	۲۹۵
۳. جمهوری اسلامی افغانستان ۱۳۸۰ ش - (۲۰۰۱-م)	۲۹۹
مهارت نظامی	۳۰۱
گستره دولت دین	۳۰۳
رابطه دین و دموکراسی	۳۰۵
دولت اسلامی (افغانستان) و چالش‌ها	۳۰۶
۱. حقوق بشر	۳۰۶
۲. فقدان مرجع تفسیرکننده شریعت یا نقض آن	۳۰۹
۳. وجود نیروهای سکولار در کابینه دولت	۳۰۹
۴. حضور نیروهای بیگانه	۳۱۱
۵. فمینیسم	۳۱۲
۶. کانون‌ها و بنگاه‌های ترویج فساد	۳۱۴
الف) رسانه‌ها	۳۱۴
ب) سازمان‌ها و پایگاه‌های خصوصی خارجی	۳۱۶
ج) مهمان‌خانه‌ها (گست‌هوس‌ها) و رقص‌خانه‌ها (دیسکو تیک‌ها)	۳۱۸
نتیجه‌گیری	۳۱۹
جمع‌بندی و تحلیل یافته‌ها	۳۲۳
کتابنامه	۳۲۹

مقدمه

با توجه به این که دین و دولت، از پایدارترین و ضروری‌ترین عناصر اجتماعی به شمار می‌رود، همواره در کانون توجه اندیشمندان قرار داشته است. از لحاظ نظری و بدون هر نوع موضع‌گیری اعتقادی و پیش‌داوری‌های ارزشی، تعامل دین و دولت را به چند صورت می‌توان تصور کرد:

۱. حاکمیت دین یا تعامل دین و دولت؛

۲. حاکمیت دولت بر دین یا استفاده ابزاری از دین برای سامان بخشیدن امور دولت؛

۳. تعارض دین و دولت یا نفی دین از امور سیاسی و اجتماعی.

از مطالعه تاریخ و جامعه‌شناسی سیاسی جوامع بشری به گونه‌هایی از این دست تعامل در فرایند تاریخی دولت‌ها و حکام می‌توان دست یافت. در مورد افغانستان نیز که دین اسلام باور غالب آن دیار است، تعامل دولت‌ها و حکام در برخورد با دین متفاوت بوده است.

تعامل دولت‌های تاریخی افغانستان با دین، موضوع این نوشتار است و در فرایند تحقیق تلاش شده است به این پرسش که «چه تعاملی میان دین و دولت‌های معاصر افغانستان وجود داشته است؟» پاسخ داده شود.

فرضیات فوق در قبال این پرسش مطرح است؛ گمانه و فرضیاتی که قرار است اثبات شوند عبارت‌اند از:

۱. تعارض دین و دولت؛
۲. استفاده ابزاری از دین؛
۳. تعامل دوسویه دین و دولت.

این فرضیات بخش‌های کلی این کتاب را نیز تشکیل می‌دهند. نخست در بخش اول، مفاهیم کلیدی مانند «دین» و «دولت» تبیین شده و بعد نظریه‌های دولت دینی و سکولار نقد و ارزیابی می‌شود. در بخش‌های دوم تا چهارم فرضیه‌های سه‌گانه فوق تحلیل و بررسی خواهند شد.

فرضیه نخست یعنی «تعارض دین و دولت» در دولت‌های امان‌الله خان، داوود خان و حزب کمونیستی خلق؛ در بخش دوم، تحلیل و بررسی می‌شود. همچنین به علت تشابه آن در نمونه‌های تعارض، تحت عناوین مشترک آورده می‌شود.

فرضیه دوم در دوره حکومت‌های: عبدالرحمن، نادر خان، طالبان و به طور جزئی در دولت کمونیستی نجیب قابل مشاهده است که در بخش سوم بدان پرداخته می‌شود؛

فرضیه سوم «تعامل دین دولت» در دولت مجاهدین، طالبان و نظام فعلی قابل پیگیری است، که در بخش‌های تبیین و بررسی می‌شود.

تلاش شده است تا با استفاده از روش توصیفی-تحلیلی، فرضیات مزبور بررسی شوند.

در مورد این موضوع تاکنون تحقیق گسترده و سازمان‌یافته‌ای صورت

نگرفته است. نوشتار حاضر در اثبات تئوری‌ها و فرضیات خود از اسنادی که عمدتاً در کتب تاریخی ذکر گردیده و یا در برخی کتب معاصر، در ضمن موضوعات دیگر، به صورت تلویحی مطرح شده است، بهره می‌گیرد.

این اثر، نخستین تحقیق سازمان یافته است که مستقلاً به این موضوع پرداخته است؛ هرچند که در سیر نوشتار دچار مشکلات فراوان از جهت کمبود منابع بوده است. به هر حال تلاش شده است تا با مراجعه به مراکز متعدد و نویسندگان و محققین محترم افغانستانی، این نقیصه جبران شود. این اثر از آن جهت می‌تواند اهمیت داشته باشد که گامی جدیدی را در این مورد برداشته است. امیدوارم محققین محترم در آینده نقایص آن را تکمیل کنند.

بخش عمده مطالب این نوشتار در چارچوب روش توصیفی، به توصیف رابطه دین و دولت در افغانستان می‌پردازد؛ اما در مواردی تلاش شده تا با استفاده از روش تحلیلی علل و عوامل اجتماعی - سیاسی مؤثر بر نوع رابطه نیز بررسی شود.

از خوانندگان محترم به علت استفاده از تاریخ میلادی در برخی موارد عذرخواهی می‌شود. علی‌رغم اینکه در منابع دسته اول تاریخ افغانستان، پدیده‌ها و حوادث با تاریخ میلادی نگارش یافته است، تلاش شده تاریخ شمسی یا دست‌کم قمری آن نیز آورده شود؛ اما در برخی موارد خصوصاً مواردی که به علت اهمیت، برج و ماه آن ذکر شده است، قابل معادل‌سازی نبوده و معادل هجری آن نیز یافت نشده است؛ به همین دلیل از خوانندگان محترم عذرخواهی می‌شود.

در نهایت وظیفه خود می‌دانم از تمام کسانی که بنده را در تحصیل علم و دانش یاری کرده‌اند اعم از: جامعه المصطفی العالمیه، اساتید

محترم، به ویژه کسانی که به نحوی در این اثر مؤلف را یاری نموده‌اند، جناب آقای دکتر عبدالقیوم سجادی که راهنمایی‌هایشان چراغ راهمان بود، مخلصانه تشکر کنم. از جناب آقای دکتر اکرم عارفی و دکتر اسحاق ذاکری و دکتر رسولی که با ارزیابی و نقد خود، در تدوین این اثر نگارنده را یاری رسانده‌اند، سپاس‌گزاری می‌کنم.

همچنین از پدر و مادرم که توصیه‌های نیک‌شان همواره بدرقه راهم بوده‌است و نیز از همسرم که با همدلی و برعهده گرفتن امور منزل مرا یاری رسانده، سپاس‌گزاری می‌کنم.

تقدیم به انبیای الهی، ائمه هدی، شهدای گرانقدر راه حق از صدر تاکنون، به ربه حبه الاسلام والمسلمین شهید احسانی که به سوی مغرب «همانند انعکاس صدا رفت».